

Заїнчковський Анатолій, Кривун Михайло. Тенденції функціонування та розвитку підприємств молочної галузі України. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск 3-4. С. 14-27.

DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-2-2>

УДК 637.1.3(477)
JEL Classification Q13

Заїнчковський Анатолій

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки і права
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

E-mail: anatoliyzainchkovskiy@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5816-8119

Кривун Михайло

аспірант

Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

E-mail: kryvunmishaemail@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9631-5837

ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Анотація

Вступ. Молочна галузь є стратегічно важливою ланкою переробної промисловості України. Молоко як один із базових продуктів харчування – це невід’ємна складова здорового раціону людини. Впродовж останнього часу спостерігається негативна тенденція в продовольчій сфері країни, зокрема на ринку молока, яка є результатом скорочення обсягу якісної сировини, високих витрат на виробництво молочних продуктів. Проте Україна має значний потенціал щодо стабілізації внутрішнього ринку, поступового розвитку та нарощування експортних потоків галузевого виробництва.

Методи. У процесі дослідження використано ряд методів: абстрактно-логічний – для формулювання висновків; порівняльного аналізу – для зіставлення показників та виявлення тенденцій їх зміни; табличний – для наочного зображення отриманих результатів дослідження; статистичний – при визначенні варіації обсягів виробництва молокопродукції; розрахунково-конструктивний – для розрахунку рівня самозабезпеченості молоком у регіонах України; монографічний – при деталізації сучасного стану та проблем функціонування молочної галузі України.

Результати. Досліджено сучасний стан та тенденції функціонування сировинної бази молочної галузі України. Визначено ретроспективні тенденції споживання молока та молочних продуктів, встановлено рейтинг регіонів України за рівнем самозабезпеченості молоком. Досліджено стан та структурні зрушення у сфері виробництва, експорту та імпорту молокопродукції.

Перспективи. Подальший успішний розвиток молочної галузі України залежить від об’єднання та консолідації зусиль основних суб’єктів молочного ринку: постачальників техніки та кормів для молочної галузі, виробників молока, переробників та держави. Посилення заходів державної підтримки та зусиль компаній дасть змогу зберегти продовольчу незалежність країни, забезпечити населення України високоякісною молочною продукцією, знизити імпорт, упровадити передові ресурсозберігаючі технології. Перспективами подальших досліджень є аналіз динаміки та визначення тенденцій розвитку підприємств молочної галузі та їх економічної ефективності.

Ключові слова: молочна галузь, виробництво молока та молочної продукції, основні виробники молочної продукції, експорт та імпорт молочної продукції, тенденції та перспективи розвитку молочної галузі.

Вступ.

Виробництво молока є однією із складових національної продовольчої незалежності та підтримки соціально незахищених верств населення, а також основним джерелом добробуту та зайнятості мешканців сільської місцевості. Переробку сирого молока забезпечують переробні підприємства молочної промисловості, що виготовляють молочну та молочнокислу продукцію, масло, сир, молочні консерви, сухе молоко, вироби з незбираного жирного і знежиреного молока та інші види молочної продукції. Водночас, молочна галузь, що структурно охоплює низку продуктових підгалузей на сучасному етапі функціонування господарського механізму переробної промисловості, є однією з провідних у структурі харчової індустрії України.

Продукція молочної галузі посідає важливе місце у споживанні населення. Частка витрат міських домогосподарств на молочні продукти становить 13%, сільських – 9,8% від загальних витрат на харчування й посідає третє місце після витрат на м'ясо та м'ясопродукти, хлібобулочні, борошняні та макаронні вироби.

Виробництво продукції тісно пов'язане з якісною сировинною базою, технологією виробництва, станом ринкової інфраструктури та платоспроможністю споживачів. Дефіцит сировини та зростання цін на молоко і молочну продукцію, погіршення якості сировини та виробництва молочної продукції свідчить про негативні тенденції в розвитку молочного ринку

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженням проблем формування, функціонування та розвитку молочної галузі України займаються О. М. Варченко, В. І. Радько [1]; А. Є. Величко, Р. М. Кухарук [2]; М. О. Іщенко, Д. Р. Гончар [3]; О. А. Козак [4]; В. П. Колоша [5], О. А. Петриченко, В. В. Россоха [6;8]; О. В. Попко [7], С. О. Степанчук, Ю. Ю. Єфісько [9]; Ю. А. Тарасова [10]; А. Ю. Хоменко [11] та ін.

Проте особливості функціонування молочної галузі України в умовах зменшення поголів'я корів та скорочення обсягів закупівлі молокопереробними підприємствами молочної сировини, структурно-асортиментної трансформації виробництва та експорту продукції молочної галузі, зниження купівельної спроможності населення потребують подальшого аналізу та досліджень для успішної розробки дієвих організаційно-економічних заходів із стабілізації виробництва молокопродукції та підвищення ефективності вітчизняної молочної галузі.

Мета.

Мета статті – провести комплексний аналіз стану молочної галузі України та обґрунтувати пріоритетні заходи щодо її подальшої стабілізації, підвищення конкурентоспроможності та росту ефективності функціонування.

Методологія дослідження.

У процесі дослідження використано ряд методів: абстрактно-логічний – для формулювання висновків; порівняльного аналізу – для зіставлення показників та виявлення тенденцій їх зміни; табличний – для наочного зображення отриманих результатів дослідження; статистичний – при визначенні варіації обсягів виробництва молокопродукції; розрахунково-конструктивний – для розрахунку рівня самозабезпеченості молоком у регіонах України; монографічний – при деталізації сучасного стану та проблем функціонування молочної галузі України.

Результати.

Динаміка виробництва молока опосередковується двома основними факторами – кількістю поголів'я і продуктивністю корів. Потягом останнього десятиріччя поступове зниження поголів'я корів в Україні стало вже стійким негативним трендом (табл. 1). Так, за останнє десятиріччя поголів'я корів скоротилося майже на третину – від 2,63 млн голів 2010 р. до 1,67 млн голів у 2020 р. Чисельність корів у сільськогосподарських підприємствах зменшилась на 28%, а в господарствах

населення, де частка поголів'я становить 75% від загальної кількості, – майже на 40%.

Процеси кількісних змін поголів'я корів формалізовано описують поліноміальні рівняння 2-го ступеня ліній тренду динамічного ряду:

в усіх категоріях господарств:

$$y = -2,1812x^2 + 8690,5x - 9E+0,6 \quad R^2 = 0,982$$

у сільськогосподарських підприємствах:

$$y = -0,095x^2 + 364,89x - 349065 \quad R^2 = 0,9759$$

у господарствах населення:

$$y = -2,0862x^2 + 8325,6x - 8E+0,6 \quad R^2 = 0,981$$

Таблиця 1. Динаміка поголів'я корів в Україні, тис. голів

Період	Усі категорії господарств	У тому числі:		Частка господарств населення, %
		сільськогосподарські підприємства всіх форм власності	господарства населення	
2010	2631,2	589,1	2042,1	77,6
2011	2582,2	583,7	1998,5	77,4
2012	2554,3	575,2	1979,1	77,5
2013	2508,8	565,4	1943,4	77,5
2014	2262,7	529,2	1733,5	76,6
2015	2166,6	505,1	1661,5	76,7
2016	2109,8	484,6	1625,2	77,0
2017	2017,8	466,6	1551,2	76,9
2018	1926,3	467,9	1458,4	75,7
2019	1788,5	438,6	1349,9	75,5
2020	1673,0	423,9	1249,1	74,7
2020 р. у % до 2010 р.	63,6	72,0	61,2	96,2

*Джерело: сформовано авторами за даними [12].

Фактично 70,2% всього молока продовжують виробляти господарства населення і всього чверть надходить на переробні підприємства від аграрних підприємств. Проте, порівняно з минулими роками, в секторі господарств населення спостерігається зниження їх частки у загальному обсязі виробництва молока – від 77,6% у 2010 р. до 74,7% у 2020 р.

Суттєве скорочення поголів'я у сільському господарстві стало основним чинником згортання виробництва молока. Так, у 2020 р. валові надії в господарствах усіх форм власності зменшилися порівняно з 2010 р. на 18%, або на 2 млн тонн. Це скорочення зумовлено масштабним згортання молочного скотарства у господарствах населення, де виробництво молока за аналізований період скоротилось на 28% – від 9 до 6,5 млн тонн. Водночас сільськогосподарські підприємства наростили валові обсяги виробництва молока на 24,6%.

Скорочення виробництва молока в господарствах населення пов'язано з проблемою його реалізації. Лише незначна кількість селян може дозволити собі мати більше, ніж 2 корови. Очікувати кардинальних змін у структурі виробництва молока найближчим часом навряд чи можливо. Адже з огляду на динаміку скорочення чисельності поголів'я корів та зростання вартості кормів, обсяг виробництва залишатиметься на рівні 9-9,5 млн тонн (рис. 1).

Валове виробництво молока формалізовано описують поліноміальні рівняння 2-го ступеня ліній тренду динамічного ряду:

в усіх категоріях господарств:

$$y = -22,847x^2 + 91867x - 9E+0,7 \quad R^2 = 0,9464$$

у сільськогосподарських підприємствах:

$$y = -9,0189x^2 + 36398x - 4E+0,7 \quad R^2 = 0,9484$$

у господарствах населення:

$$y = -13,839x^2 + 555118x - 6E+0,7 \quad R^2 = 0,9734$$

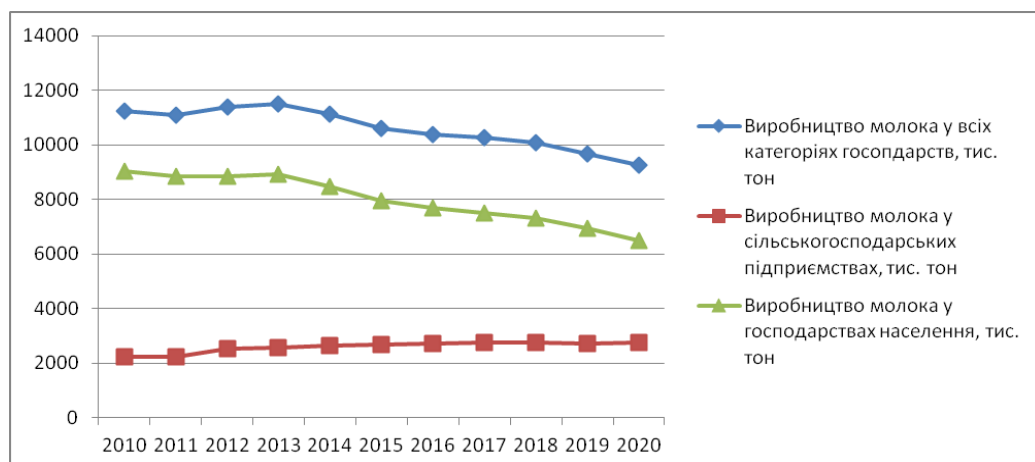

Рис. 1. Динаміка виробництва молока в Україні, 2010-2020 рр.

*Джерело: сформовано авторами за даними [12].

Встановлено тенденцію поступового щорічного зростання продуктивності корів. Так, у всіх категоріях господарств даний показник за аналізований період збільшився на 25,6% (від 4082 до 5129 кг), а у сільськогосподарських підприємствах – в 1,7 раза. В сільському господарстві загалом, в сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення продуктивність корів характеризується рівномірністю підвищення.

Нарощення продуктивності корів у всіх категоріях господарств, а головним чином у сільськогосподарських підприємствах, зумовлене інтенсифікацією виробництва, селекційно-генетичними досягненнями, племінним розведенням і підвищенням рівня використання генетичного потенціалу тварин.

Коливання обсягів виробництва молока зумовлене змінами у поголів'ї та продуктивності тварин. Так, індекс зміни валового виробництва молока становить $I_{в.в} = I_{в.} / I_{з.} = 9,3 / 11,2 = 0,824$. Незважаючи на підвищення продуктивності корів майже у 1,3 раза ($I_{пр.к} = 1,256$), скорочення поголів'я худоби на 958 тис. гол. ($I_{п.м} = 0,636$) спричинило зниженням обсягів виробництва молока як основи функціонування підприємств молочної галузі. Факторним аналізом із застосуванням методу ланцюгових підстановок та різниць встановлено, що завдяки зростанню продуктивності виробництво молока збільшилося на 2,9 млн тонн, а скорочення поголів'я корів зумовило зниження виробництва на 4,9 млн тонн.

Зростанню валового виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах на 0,54 млн тонн ($I_{в.в} = 1,246$) сприяло зростання продуктивності корів на 2659 кг ($I_{пр.к} = 1,669$), що забезпечило збільшення виробництва на 1,5 млн тонн. Проте зменшення поголів'я на 165,2 тис гол. ($I_{п.м} = 0,720$) сприяло зменшенню валового виробництва молока на 0,93 млн тонн.

За період з 2010 по 2020 рр. виробництво молока в господарствах населення скоротилось більш, ніж на чверть ($I_{в.в} = 0,72$) або на 2,5 млн тонн. Підвищення продуктивності корів на 1019 кг ($I_{пр.к} = 1,248$) сприяло збільшенню виробництво молока на 2,2 млн тонн, проте скорочення поголів'я худоби на 0,79 млн гол. ($I_{п.м} = 0,612$) нівелювало позитивний вплив даного фактора і знизило обсяг виробництва на 4,8 млн тонн.

Викладене дає підстави для висновку, що в господарствах населення поголів'я корів скорочується швидше, ніж у сільськогосподарських підприємствах. Продуктивність корів у

господарствах населення зростає набагато повільніше, ніж у сільськогосподарських підприємствах. Темпи скорочення поголів'я корів у господарствах населення випереджають темпи підвищення продуктивності корів, а в сільськогосподарських підприємствах вони набагато випереджають темпи скорочення поголів'я. За період з 2010 по 2020 рр. сільськогосподарські підприємства і господарства населення поступово скорочують обсяги виробництва молока, що пов'язано з багатьма чинниками впливу на розвиток сировинної бази молочної галузі України.

Процеси реструктуризації економіки, паювання землі та майна сільськогосподарських підприємств, а нині продаж землі приватними землевласниками, зумовили кризу в галузі. Висока вартість засобів виробництва для реконструкції та переобладнання застарілих тваринницьких приміщень і будівництва молочнотоварних ферм на новій технологічній базі, проблеми кредитування галузі, капіталомісткість утримання корови, що становить майже 8 тис. дол. США з терміном окупності 7–8 років, стримують залучення інвестицій у молочну галузь [8, с. 47].

Кількість підприємств, які утримували корів, за останнє десятиріччя зменшилось більше, ніж вдвічі. Якщо в 2010 р. їх налічувалося 3741 од., то у 2020 р. – лише 1791 од., або 47,9 % від попереднього періоду. Чисельність підприємств, що мали до 50 гол., за аналізований період скоротилася на 28,7%, проте їх частка у загальній кількості зросла від 22,3 до 33,2% при збільшенні чисельності корів на одне підприємство в середньому від 4,6 гол. у 2010 р. до 17,0 гол. у 2020 р. (табл. 2).

У групі від 50 до 99 гол. кількість підприємств зменшилась від 502 од. у 2010 р. до 211 од. у 2020 р., або більше, ніж у двічі, проте поголів'я корів збільшилось від 13,4 до 15,4 тис. гол. (на 14,9%). Кількість корів у середньому на 1 підприємство збільшилась від 71,5 до 73 голів. Найбільше підприємств у фізичних і відносних показниках до загальної кількості було у групі від 100 до 499 гол. За аналізований період їх чисельність зменшилась у 2 рази – з 1401 по 742, поголів'я корів у них скоротилось на 43,5%, а кількість корів у розрахунку на одне підприємство зросла в середньому від 226 до 241, або на 6,7%.

Таблиця 2. Групування сільськогосподарських підприємств за поголів'ям корів

Показники	на 1.01.2011 р.				на 1.01.2019				на 1.01.2021			
	підприємств		корів		підприємств		корів		підприємств		корів	
	од.	%	тис. гол.	%	од.	%	тис. гол.	%	од.	%	тис. гол.	%
Всього підприємств	3741	100	589	100	2130	100,0	467,8	100,0	1791	100,0	423,9	100,0
з них мали голів:												
до 50	833	22,3	3,8	0,6	752	35,3	11,9	2,5	594	33,2	10,1	2,4
50–99	502	13,4	35,9	6,1	244	11,5	17,8	3,8	211	11,8	15,4	3,6
100–499	1401	37,5	316,6	53,8	877	41,2	206,6	44,2	742	41,3	178,9	42,2
500–999	225	6	147,1	25	188	8,8	123,1	26,3	175	9,8	115,3	27,2
більше 1000	44	1,1	66,6	11,2	69	3,2	108,4	23,2	69	3,9	104,2	24,6

*Джерело: сформовано авторами за даними [12].

Частка підприємств, що входять у групу 500–999 гол., збільшилась від 6% у 2010 р. до 9,8% у 2020 р. Загальна кількість підприємств у цій групі за досліджуваний період зменшилась на 22,2%, поголів'я корів скоротилось на 21,6%, а в середньому на підприємство – збільшилось від 654 до 659 голів, або на 0,8%. Частка підприємств у групі 1000–1499 гол. за період 2010–2020 рр. збільшилась від 1,1 до 3,9%, а їх чисельність зросла у 1,6 рази (від 44 до 69 од.). Водночас поголів'я корів збільшилось на 56,5%, або на 37,6 тис. голів, а на одне підприємство скоротилося в середньому від 1513 до 1510 гол., або на 0,23%.

У 2020 р. в розрахунку на одну особу було вироблено 243,3 кг молока, що на 9,5% менше показника 2010 р. Серед регіонів України найбільше молока на одну особу в 2020 р. виробили господарства Полтавської (532,4 кг), Вінницької (475 кг), Чернігівської (464,1 кг) та Тернопільської

(452 кг) областей, а найменше – Донецької (37,9 кг), Луганської (52 кг) та Київської (80,0 кг). За винятком п'яти областей (Полтавської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької та Черкаської) в інших регіонах України показник виробництва молока на одну особу зазнав суттєвого зниження, особливо на Донеччині та Луганщині (на 50,3 та 57,9%, відповідно).

Отже, вітчизняне виробництво в більшості регіонів України поки не в змозі забезпечити населенню навіть мінімальну норму споживання молока і молокопродуктів, що становить 335 кг на одну особу.

Фонд споживання молока та молочних продуктів розраховується у фізичній вазі і включає молоко усіх корів та молочні продукти в перерахунок на молоко. У 2020 р. даний показник в Україні становив 8430,3 тис. тонн, що на 11% менше рівня 2010 р. Найвищі показники фонду споживання молока і молочних продуктів у 2020 р. традиційно спостерігаються у Київській (999,7 тис. тонн), Дніпропетровській (620,5 тис. тонн), Львівській (565,9 тис. тонн) і Харківській (536,1 тис. тонн) областях. Найнижчі – в Сумській, Чернівецькій, Херсонській, Кіровоградській та Волинській областях (191,4, 197,9, 200,2, 212,4 та 215,4 тис. тонн відповідно).

За аналізований період 19 областей України (за винятком Іван-Франківської, Київської, Кіровоградської та Львівської) зменшили споживання молока та молочних продуктів. Найбільші темпи скорочення встановлено в Чернігівській (26,5%), Сумській (24,1%), Рівненській (22,8%) та Житомирській (21,8%) областях. Рівень споживання молока та молочних продуктів в Україні скоротився на 4,5% (від 206,4 кг на одну особу 2010 р. до 201,9 кг у 2020 р.).

Найвищий рівень забезпеченості (перевищення виробництва над споживанням, більш, ніж у 2 рази) зафіксовано у Полтавській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Житомирській та Сумській областях – 272,3, 255,4, 236,5, 233,7, 207,6 та 201,5%, відповідно (табл. 3). Проте середній рівень забезпеченості молочною продукцією знизився від 118 до 109,9%.

У 2020 р. найбільше перевищувало споживання молока на одну особу його виробництво у Донецькій, Луганській, Київській та Дніпропетровській областях, рівень забезпеченості населення молоком та молочними продуктами в яких становив 22,1, 34,5, 38,6 та 44,4% відповідно. Зменшили рівень забезпеченості населення молоком у динаміці при одночасному зростанні його споживання на одну особу Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Львівська та Херсонська області.

Таблиця 3. Регіональна динаміка споживання молока та молочних продуктів на 1 особу та рівня забезпеченості

Область	2010		2014		2016		2018		2020		2020 р. до 2010 р., в.п.	
	Споживання на 1 особу, кг	Рівень забезпеченості, %	Споживання на 1 особу, кг	Рівень забезпеченості, %	Споживання на 1 особу, кг	Рівень забезпеченості, %	Споживання на 1 особу, кг	Рівень забезпеченості, %	Споживання на 1 особу, кг	Рівень забезпеченості, %		
Вінницька	216	235,2	216,7	243,6	205	260,8	200,9	261,8	200,9	236,5	-15,1	1,3
Волинська	240,1	180,8	235	187,5	210	188,5	202,4	186,4	209,2	164,3	-30,9	-16,5
Дніпропетровська	178,9	56,8	205,5	52,9	204,6	48,1	199,2	45,9	196,4	44,4	17,5	-12,4
Донецька	178,2	42,8	200,1	32,7	169,3	26,8	165,5	26,9	171,2	22,1	-7	-20,6
Житомирська	243,1	185,5	235,4	198,9	218,8	208,2	215,5	209,5	202,8	207,6	-40,3	22,1
Закарпатська	236,6	132,9	247,7	131,4	229,1	111,1	210,4	130,8	232,8	115,7	-3,8	-17,2
Запорізька	176,5	82,1	194,6	77,6	181,9	81,7	174,5	81,5	180,4	66,8	3,9	-15,3
Івано-Франківська	264,7	127,4	260,9	134,0	281,4	120,1	260,3	123,3	300,6	100,1	35,9	-27,3
Київська	196,3	50,9	226,3	44,8	221,7	42,5	203,6	45,2	209,4	38,6	13,1	-12,4
Кіровоградська	202,9	166,8	208,5	158,0	202,8	156,5	198,7	162,8	229,2	128,1	26,3	-38,6
Луганська	173,6	71,2	190,6	59,2	138,2	40,7	139,2	42,2	150,6	34,5	-23	-36,7
Львівська	210,5	122,4	247,4	95,7	232,7	92,1	205,2	97,8	225,9	81,3	15,4	-41,1
Миколаївська	219,7	139,6	227,2	139,3	212,6	139,2	203,1	140,7	205,4	121,7	-14,3	-17,9
Одеська	185	91,4	205,5	82,4	188	80,9	190,3	73,9	180,2	72,4	-4,8	-19,0

Продовження табл. 2

Полтавська	219,7	213,7	235,8	237,5	217,9	255,1	199,2	271,9	195,5	272,3	-24,2	58,6
Рівненська	246,5	152,4	222,2	177,8	203,5	184,9	188,3	181,9	190,5	153,7	-56	1,3
Сумська	216,1	170,7	217,1	174,4	194,8	191,9	187,9	200,9	180,4	201,5	-35,7	30,8
Тернопільська	237,2	161,7	236,3	189,8	245,7	173,7	231,2	185,4	237,8	190,2	0,6	28,6
Харківська	216,8	78,0	237,2	81,0	239,9	81,5	208,7	94,0	202,6	87,7	-14,2	9,7
Херсонська	186,5	150,3	211	134,1	213,3	131,1	193,5	141,0	195,8	133,0	9,3	-17,4
Хмельницька	242,1	188,8	244,3	189,1	225,1	203,1	208,3	236,0	204,2	255,4	-37,9	66,6
Черкаська	221,2	167,8	237,6	177,5	221,1	189,7	214,2	186,3	222,2	174,8	1	7,0
Чернівецька	242,2	140,7	249,6	131,9	251	125,7	233,7	129,2	220,1	125,3	-22,1	-15,4
Чернігівська	251,7	209,1	243,6	221,3	226,7	233,3	214,6	247,2	207,5	223,7	-44,2	14,5
Україна	206,4	118,8	222,8	116,2	209,5	116,1	197,7	120,4	201,9	109,9	-4,5	-8,9

*Джерело: сформовано авторами за даними [12].

В Україні виробництвом молока займаються сільськогосподарські товаровиробники всіх областей. Проте обсяги виробництва і внутрішнього споживання сирого молока в регіонах залежать від багатьох чинників і суттєво різняться. Розрахунками встановлено, що частка виробленого молока, яке використовується на внутрішнє споживання в галузі молочного скотарства, становила 9,8%, населенням споживається 91,0%. Таким чином, Україна не повністю забезпечує попит внутрішнього споживання і 67 тис. тонн (0,7% від валового виробництва молока) має закуповувати на зовнішньому ринку.

Найвищий рівень самозабезпеченості молоком встановлено у Полтавській (230,4%), Хмельницькій (204,1%) та Вінницькій (197,0%) областях. Частки внутрішнього використання валового надюю молока на корм становлять 6,7, 9,9 і 8,5%, населенням споживається 36,7, 39,1 та 42,3%, відповідно. Це регіони, які можуть поставляти на внутрішній і зовнішній ринки 56,6, 51,0 та 49,2% виробленого молока, відповідно. Водночас Донецька область забезпечує свої потреби у молокопродукції лише на 21,6%, Луганська – на 32,7%, Київська – на 37,6%, Дніпропетровська – на 42,7%, Запорізька – на 60,9%, Одеська – на 66,6% (рис. 2).

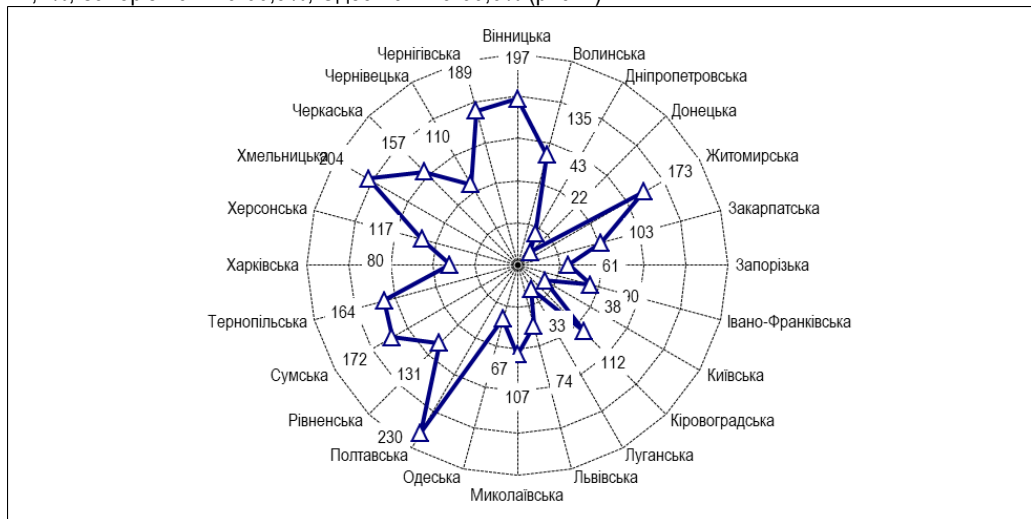

Рис. 2. Розподіл регіонів України за самозабезпеченістю молоком, 2020 р.

*Джерело: сформовано авторами за даними [12] з використанням [6].

Подальше використання молокопродукції у господарській діяльності – це переробка як сировини та/або кінцеве споживання. Переробку сирого молока здійснюють переробні підприємства

молочної промисловості, що виготовляють такий асортимент продукції: масло, сир, молочні консерви, сухе молоко, вироби з незбираного жирного і знежиреного молока тощо. Рівень регіонального розвитку молочного скотарства, як сировинної бази, і обсяги масового споживання молока та молочних продуктів обумовлюють географічне розміщення молочних промислових підприємств.

За даними Державної служби статистики України, у 2020 р. на переробні підприємства надійшло 3,5 млн тонн молока. Проте загальна кількість молочної сировини, що закуповується переробними підприємствами, скоротилась на 26,6%, або від 4,8 млн тонн 2010 р. до 3,5 млн тонн у 2020 р. (табл. 4).

Таблиця 4. Динаміка надходження молока на переробні підприємства, тис. тонн

Показники	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020 р. у % до 2010 р.
Всього:	4793,2	4512,3	4646,6	4251,2	4182,7	4348,3	4179,2	3800,0	3511,8	73,3
закуплено:	4737,2	4487,7	4617,0	4089,8	3709,7	3927,8	3808,5	3461,5	3289,1	69,4
у підприємств	1890,4	2314,2	2428,3	2743,7	2511,9	2688,5	2719,9	2610,4	2556,0	135,2
в населення	2544,2	1780,1	1737,0	1346,1	1197,8	1239,3	1088,6	851,1	733,1	28,8
Молоко, яке надійшло на перероблення на давальницьких засадах	344,7	399,1	458,6	137,8	440,9	395,9	345,7	318,1	202,6	58,8
Молоко власно вироблене, яке надійшло на перероблення	13,9	18,9	22,7	23,6	32,1	24,6	25,0	20,4	20,1	144,6

*Джерело: сформовано авторами за даними [12].

Значного скорочення (майже у 4 рази) зазнала сировинна база господарств населення – від 2,5 до 0,7 млн тонн. Водночас обсяги молока, закупленого у підприємств, зросли на третину і у 2020 р. досягли 2,6 млн тонн, порівняно з 1,9 млн тонн в 2010 році. Частка ринку, яку займають шість найбільших переробників молока в Україні, перевищує 57,0% (табл. 5).

Таблиця 5. Найбільші переробники молока в Україні, 2020 р

№	Виробники молочної продукції	% ринку
1	Danone випускає продукцію під брендами «Простоквашино», «Актуаль», «Активія», «Растішка», «Actimel», «Живинка», «Маша та медвідь», «Тьома», «Даниссимо». В компанію входять 8 регіональних представництв і молокопереробні підприємства «Данон-Дніпро» (м. Херсон), де виробляється понад 80 % продукції Danone, «Кремез» (м. Кременчук).	13,15
2	ПАТ «Молочний альянс» випускає продукцію під брендами «Яготинське», «Яготинське для дітей», «Пирятин», «Славія», «Златокрай», «Хопси». В нього входить 11 підприємств, серед яких Пирятинський, Баштанський, Городенківський, Згурівський та Новоархангельський сирзаводи, Яготинський маслозавод, Золотоніський маслоробний комбінат, Варвамаслосирзавод, Тростянецький молочний завод, Еталонмолпродукт і ТД «Еталон»	11,19
3	Лакталіс випускає продукцію під брендами «Lactel», «President», «Лактонія», «Дольче», «Фанні». Компанія співпрацює з 63 фермами та 40 приймальними пунктами, збір молока в 10 областях України. Має заводи у м. Миколаїв та м. Павлоград	9,95
4	ТОВ «Люстдорф» випускає продукцію під брендами «На здоров'є», «Селянське», «Бур'янка», «Люстдорф» та «Тотоша»	9,80
5	Компанія «Вім-Білль-Данн» випускає продукцію під брендами «Слов'яночка», «Чудо», «Imulele», «Ромол», «Смачненька», дитяче харчування під брендом «Агуша»	8,84
6	Група компаній «Терра Фуд» випускає молочну продукцію під брендами «Біла лінія», «Тульчина», «Ферма», «Premialle», «Вапнярка», «Золотий резерв», «Сорочинське», «Лауреат», «Щедра долина», «Любий край». До неї входять 11 молокопереробних заводів, серед яких Тульчинський, Крижопільський, Вапнярський, Рожищенський, Новоодеський, Корнінський сирзаводи, Решетилівський маслозавод та центри прийому молока в Україні	4,71

*Джерело: сформовано авторами за даними [13].

Усі найбільші молокопереробні підприємства цих компаній сертифіковані за міжнародними стандартами управління та контролю якості ISO 9000 і HACCP. Відповідно до вимог міжнародних стандартів впроваджують систему управління якістю та безпекою харчових продуктів ISO 9001 і ISO 22000. Деякі з них вже отримали сертифікат харчової безпеки FSSC-22000. У сертифікованих лабораторіях компанії здійснюють ретельний контроль на відповідність продукції ДСТУ та міжнародним стандартам, постійно стежать за оновленням технологічних процесів та обладнанням своїх підприємств, а також впровадженням інноваційних технологій.

Тенденція зміни кількості молокопереробних підприємств є дзеркальним відображенням загальної тенденції у молочній галузі України та сільськогосподарському виробництві як сировинній базі – загалом спадний тренд із поки що нестійким зростанням, починаючи з 2017 р.

За даними Держкомстату України на початок 2020 року кількість молокопереробних підприємств становила 412 од., що на 11 підприємств перевищує рівень 2014 р, проте на 37 од. менше, порівняно з 2010 р. Найбільша кількість підприємств галузі розташовані у Київській області та м. Київ – 74 од (або 18%), на Харківську область припадає 34 підприємства (8,3%), приблизно однаковий відсоток (6%) займають Вінницька, Дніпропетровська, Полтавська та Житомирська області. Найменша кількість молокопереробних підприємств (до 5) зосереджена у Закарпатській, Луганській, Чернівецькій та Волинській областях.

Водночас функціонування підприємств молочної галузі здійснюється в умовах необхідного забезпечення високих вимог щодо безпечності, ефективності та прибутковості виробництва молокопродуктів належної якості, а від переробних підприємств постійного удосконалення матеріально-технічної бази, своєчасної заміни та модернізації морально застарілого та фізично спрацьованого обладнання, впровадження нових технологій, інтеграції виробничих процесів, підвищення рівня кваліфікації працівників тощо.

Незважаючи на скорочення обсягів закупівлі молокопереробними підприємствами молочної сировини, виробництво молока рідкого обробленого за аналізований період зросло на 15,8% (від 909,3 тис. тонн у 2012 р. до 1053,1 тис. тонн у 2020 р.) виробництво молока та вершків жирністю понад 6% збільшилось на майже 70%, плавленого сиру – на 44,7%. Молокозаводи суттєво наростили виробництво молокопродукції для дитячого харчування. Виробництво молока збільшилось на 60,4%, сиру кисломолочного та виробів з нього – на 64,7%, а кисломолочних продуктів – на 74,5% (табл. 6).

Таблиця 6. Динаміка виробництва молокопродукції в Україні, 2012-2020 рр., тис. тонн

Найменування продукції	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020 р. у % до 2012 р.
Молоко рідке оброблене	909,3	946,2	1080,1	965,6	926,1	962,5	955,5	928,4	1053,1	115,8
Молоко та вершки для дитячого харчування	10,8	12,6	14,3	13,8	19,4	20,3	22,4	18,9	17,3	160,4
Молоко та вершки, жирністю більше 6%	36,2	42,9	63,8	61,4	63,2	50,3	63,2	62,7	60,8	167,9
Молоко і вершки сухі	62,8	60,2	66,2	60,5	58,8	50,4	51,0	52,2	45,7	72,7
Масло вершкове	88,2	92,8	114,5	100,9	101,0	110,5	106,5	92,6	87,5	99,2
Сир свіжий неферментований	78,6	82,8	74,3	67,2	69,6	68,2	72,6	64,1	73,8	93,8
Сир кисломолочний та вироби з нього для дитячого харчування	4,6	4,0	4,2	4,1	4,9	6,6	7,0	7,8	7,6	164,7
Сири сичужні	144,7	140,4	104,1	96,1	87,0	94,3	97,0	86,1	85,2	58,9
Плавлений сир	21,2	23,4	24,6	26,5	26,1	27,1	28,6	29,5	30,6	144,7

Продовження табл. 4

Молоко та вершки, згущені або з додаванням цукру	64,8	56,7	53,6	48,8	40,9	42,8	34,9	35,7	37,8	58,3
Йогурт, кефір, сметана	486,1	517,9	469,7	426,0	420,2	383,8	395,9	411,3	441,2	90,8
Продукти кисломолочні для дитячого харчування	2,3	7,7	6,7	5,0	4,9	4,6	4,6	4,4	4,0	174,5

*Джерело: сформовано авторами за даними [12].

Виробництво сирів скоротилось майже у 2 рази (від 144,7 до 85,2 тис. тонн), згущеного молока та вершків знизилось від 64,8 до 37,8 тис. тонн.

Структурно-асортиментна трансформація динаміки виробництва продукції молочної галузі, передусім, зумовлена тим, що закриття російського ринку змусило вітчизняного товаровиробника шукати нових партнерів в інших регіонах і переорієнтувати переробку на товари, які там користуються попитом. Крім того, зниження купівельної спроможності населення на внутрішньому ринку спонукає до заміни дорогих сирів дешевшими молочними продуктами – кефіром, ряжанкою тощо.

Частка імпорتنих молочних продуктів на внутрішньому ринку України є незначною, але по деяких продуктах встановлено тенденцію значного зростання імпорту. Так, у 2020 р. порівняно з 2012 р. імпорт молока та вершків в натуральному обсязі збільшився у 3,5 рази, молочної сироватки – у 5,1 рази, сирів всіх видів – у 2,7 рази (табл. 7).

Таблиця 7. Динаміка обсягів та ціни імпорту молочної продукції в Україну

Період	Молоко і вершки незгущені		Молоко згущене		Маслянка, йогурт, кефір		Молочна сироватка		Масло вершкове		Сири всіх видів	
	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т
2012	3764	1168,2	8564	3024,3	8496	1880,5	987	1925,0	4918	4307,6	17085	5357,8
2013	6081	1193,6	9195	2942,4	12079	1792,5	2384	2964,8	7989	4805,9	19321	5754,2
2014	2346	1676,7	4031	3077,9	6541	1887,8	1967	2440,3	5785	4725,2	11756	5747,1
2015	407	2035,3	782	2132,0	2667	1372,3	1107	1893,3	216	3582,1	5379	4356,3
2016	586	1810,3	1087	1966,9	2587	1523,8	729	2204,0	597	3500,0	7058	4232,9
2017	837	1726,5	1699,5	2217,9	3612	1555,2	1383,3	1712,2	308	5961,0	10010,3	4707,7
2018	1326	1559,9	2357	2421,9	4857	1626,2	2097	1488,6	373	6801	13722	4868,8
2019	3598	993,4	2564	2252,6	6167	1469,2	3186	1618,0	2204	4832	23724	4588,1
2020	12969	901,0	6144	2279,0	9920	1439,1	5063	1371,7	8770	4178	46767	4484,2
2020 р. у % до 2012 р.	344,6	77,1	71,7	75,4	116,8	76,5	513,0	71,3	178,3	97,0	273,7	344,6

*Джерело: сформовано авторами за даними [12].

У 2020 р. в Україну було завезено молочної продукції загальною вартістю 294 млн дол. США, що на 65% перевищує рівень 2012 р. У вартісному вимірі імпорт молока та вершків збільшився у 2,7 рази, молочної сироватки – у 3,7 рази, сирів – у 2,3 рази, вершкового масла – у 1,8 рази. 2020 р. у структурі імпорту в Україну молока та вершків не згущених найбільшу частку займала Польща – 74,7%, або 9648 тонн, на Республіку Білорусь приходилось 12,7% (1646 тонн), Литву – 6,1%, що становило 790 тонн.

У структурі імпорту згущених молока та вершків домінує Республіка Білорусь – 72,0% (4423 тонн) та Німеччина – 16% та 987 тонн відповідно. Найбільшу частку в імпорті кисломолочних продуктів займають Польща – 57,6% (5717 тонн) та Бельгія – 30,3%, або 3005 тонн. Водночас Польща домінує в імпорті вершкового масла – 57,2% (5014 тонн) та сирів всіх видів – 48,1%

(22479 тонн).

Експорт основних молочних продуктів у 2020 р. становив 94,4 тис. тонн на суму 163,7 млн дол. США. За період 2012–2020 рр. експорт молочних продуктів за обсягом зменшився на 35,7%, а у вартісному виразі – на 67,0%. У структурі товарної номенклатури зафіксовано десятикратне скорочення експорту сирів, що зумовлено переорієнтацією товаровиробників з російського ринку, який був основним споживачем українських сирів, на ринки азійських, африканських та інших країн світу. Проте зростання світового попиту на вершкове масло, молоко і вершки незгущені та кисломолочні продукти дало змогу товаровиробникам молочної галузі збільшити експорт цих молокопродуктів в 20, 3,2 та 1,8 раза відповідно (табл. 8).

Таблиця 8. Динаміка обсягів та ціни експорту молочної продукції з України

Період	Молоко і вершки незгущені		Молоко згущене		Маслянка, йогурт, кефір		Молочна сироватка		Масло вершкове		Сири всіх видів	
	Обсяг, т	Ціна, дол. США/т	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т	Обсяг, тонн	Ціна, дол. США/т
2012	5904	771	45003	2254	3093	1447	24562	1016	469	4249	67674	5297
2013	7623	733	30303	2503	3283	1491	34408	1284	3233	5752	58987	6142
2014	6946	681	49866	2429	2999	1325	22331	1191	9592	4195	19456	6171
2015	8833	523	59024	1513	3753	888	26523	586	9985	2549	10816	3230
2016	10489	518	51855	1421	2854	905	23872	601	9021	3121	8051	3021
2017	14062	692	46830,3	1721	3711	1126	31937	777	27002	4266	9051	3592
2018	20815	708	35500	1663	5470	1550	31943	687	28556	4233	8343	3691
2019	25206	607	35805	2128	6064	1633	24145	756	16023	4216	7171	3734
2020	18642	643	27417	2023	5694	1569	26904	829	9369	4332	6358	3841
2020 р. у % до 2012 р.	315,8	83,4	60,9	89,7	184,1	108,5	109,5	81,6	1997,7	102,0	9,4	315,8

*Джерело: сформовано авторами за даними [12].

У 2020 р. порівняно з 2012 р. зменшилися обсяги експорту молока згущеного на 39,1%. У 2012 р. частка сирів у структурі експорту становила 46,1%, а в 2020 р. вона зменшилась до 6,7%, або на 39,4 в.п. Водночас частка вершкового масла зросла від 0,5% у 2012 р. до 9,9% в 2020 р., молока та вершків незгущених – від 4 до 19,8%. Найбільшими імпортерами молока та вершків незгущених з України у 2020 р. є Молдова (51,5% або 9606 тонн), Грузія (18,9% – 3502), Філіппіни (17,2% – 3215), Камерун (6,1% – 1137), Лівія (4% або 716 тонн), що становить 97,6% в загальному обсязі експорту цих видів молокопродукції.

Найбільшими імпортерами молока та вершків згущених та з додаванням цукру з України у 2020 були: Грузія (11,3%), Бангладеш (8%), Молдова (7,8%), Вірменія (7,6%), Азербайджан (7%); маслянки, йогурту та кефіру – Молдова 49% або 2843 тонни, Казахстан (11,6% – 663), Грузія (9,9% – 565), Польща 9,8% або 557 тонн, які формують 81,2% загального обсягу кисломолочної молокопродукції. Вершкове масло у 2020 р. Україна експортувала в Азербайджан 30,7% або 2874 тонн, Молдову (18,9% – 1767), Грузію (16,9% – 1587), Ізраїль (9,9% – 926), Вірменію 7,4% або 689 тонн, що становить 83,8% експорту цього продукту.

У 2020 р. Україна експортувала в Казахстан 43,2% або 2747 тонн сирів всіх видів, Молдову – 34,5% (2194), Грузію – 5% (312) та Азербайджан – 4% або 256 тонн, що становить 86,7 % всього експортованого сиру. Якщо в 2012 р. молокопереробні підприємства експортували свою продукцію переважно до країн СНД (64%), Азії (23%) та Африки (12%), то в подальшому вони розширили і номенклатуру і географію ринків збуту.

З 2014 р. товаровиробники молокопереробної галузі почали освоювати ринки інших регіонів, а з 2016 р. – сертифікувати продукцію за міжнародними стандартами ISO серії 9000 і використовувати квоти на експорт молокопродукції до країн ЄС.

Висновки і перспективи.

Рівень розвитку молочної галузі країни визначається домінуючими тенденціями виробництва молока в ланках регіональних молокопродуктових ланцюгів, забезпеченням населення молочними продуктами. У 2020 р. найбільші частки в структурі загального обсягу виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами мали Полтавська, Вінницька, Хмельницька та Житомирська області. Основними виробниками молока в регіонах (70,2%) залишаються господарства населення.

Переорієнтація розвитку молочного скотарства на спеціалізоване великотоварне виробництво зменшує вплив дрібнотоварного сектору на молочну галузь. Зниження обсягів виробництва молока протягом 2010–2020 рр. на 18,0%, при збільшенні на 24,6% підприємствами і зменшенні на 28,0% домогосподарствами, загальному скороченні на 27,6% закупівлі молока молокозаводами, при збільшенні надходження його на 35,2% від підприємств і зменшенні на 71,2% від домогосподарств, свідчить про позитивні зрушення у виробництві й реалізації молока корпоративними структурами, посилення тенденцій до концентрації, спеціалізації, інтенсифікації виробництва, підвищення продуктивності корів і нарощення валових надойв молока.

При зменшенні масштабів виробництва та постачання молока молокопереробні підприємства наростили обсяги молока рідкого обробленого, молока та вершків жирністю більше 6%, плавленого сиру, а також молокопродукції для дитячого харчування. Кількість переробних підприємств у молочної галузі за цей період зменшилася на 37 од. і становила 412 од. Проте фонд споживання молока та молокопродуктів скоротився на 11%, в з розрахунку на одну особу – на 2,2%. Вітчизняне виробництво в більшості регіонів України не забезпечує населенню мінімальну норму споживання молока і молокопродуктів. Обсяг експорту молокопродукції у фізичному вимірі зменшився на 35,7%, у грошовому – на 67,0%, а імпорт збільшився удвічі. Співвідношення експорт/імпорт у 2020 р. знизилось до 1,05 раза.

При зменшенні за останні 10 років молочного поголів'я корів на 36,6% ситуація в молочної галузі ускладнилась і підприємства, які займаються молочним бізнесом, повинні шукати оптимальні шляхи виходу з неї.

Подальший успішний розвиток молочної галузі України залежить від об'єднання та консолідації зусиль основних суб'єктів молочного ринку: виробників молока, переробників, постачальників техніки та кормів для тварин. Держава має створювати передумови та регламентувати правила ведення бізнесу, ініціювати обґрунтування цілісної стратегії розвитку галузі. Лише за умови спільних зусиль держави, виробників та переробників молока вітчизняна молочна галузь здатна стабілізуватися, почати нарощувати прибутковість та успішно експортувати українську молочну продукцію на європейські ринки та ринки інших країн світу.

Список використаних джерел

1. Varchenko O. M., Radko V. I., Rudych O. O., Svynous I. V., Tkachenko K. V. Risks of dairy farming in Ukraine and ways of their minimization and neutralization. *Agricultural Science and Practice*. 2019. Vol. 6. №1. P. 41–59.
2. Величко А. Є., Кухарук Р. М., Маслова І. В., Рухлякова М. В. Стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України. *Агросвіт*. 2021. №16. С. 62–68.
3. Іщенко М.О., Гончар Д.Р. Конкурентоспроможність продукції молочної промисловості України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2021. №13. С. 89–98. URL: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-09>. (дата звернення: 22.03.2021).
4. Козак О. А. Оцінка ролі та значення молокопродуктового підкомплексу для вирішення продовольчого забезпечення та національної економіки. *Економіка АПК*. 2020. №11. С. 39–51.
5. Колоша В. П. Окремі аспекти оцінки рівня ефективності інтенсифікації при виробництві молока. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 4. С. 63–69. URL : <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-4-11>. (дата звернення: 20.03.2021).
6. Петриченко О. А. Розвиток молокопродуктового підкомплексу в Україні: монографія. Київ : ННЦ

«ІАЕ», 2018. 346 с.

7. Попко О. В. Аналіз стану та перспектив розвитку експортного потенціалу молочної промисловості України. *Інноваційна економіка*. 2017. №9-10. С. 74-77.

8. Россоха В. В., Петриченко О. А. Розвиток ринку молока та молокопродукції в Україні. *Економіка АПК*. 2018. №8. С. 43-54

9. Степанчук С. О., Єфісько Ю. Ю. Стан та перспективи розвитку молочного ринку України. *Економіка та держава*. 2017. №5. С. 99-102

10. Тарасова Ю. А. Стан та перспективи розвитку молочної галузі України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2017. №1 (62). С. 149-155.

11. Хоменко А. Ю. Стан молочного скотарства в Україні. *Вісник СHT ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ*. Харків: ХНТУСГ. 2019. Вип. 1. С. 80-84.

12. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 2.09.2021).

13. ТОП-10 українських виробників молочної продукції URL: <http://avm-ua.org/uk/post/top-10-ukrainskih-virobnikiv-molosnoi-produkcii?milku=1> (дата звернення: 02.09.2021).

Статтю отримано: 06.09.2021 / Рецензування 18.10.2021 / Прийнято до друку: 30.12.2021

Anatoly Zainchkovsky

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department
Department of Economics and Law
National University of Food Technologies
Kyiv, Ukraine

E-mail: anatoliyzainchkovskiy@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5816-8119

Mikhail Krivun

Postgraduate Student
National University of Food Technologies
Kyiv, Ukraine

E-mail: kryvunmishaemail@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9631-5837

TRENDS OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF DAIRY INDUSTRIES OF UKRAINE

Abstract

Introduction. The dairy industry is a strategically important part of Ukraine's industry. Milk, as a staple food, is an integral part of a healthy human diet. Recently, there has been a negative situation in the food sector of the country, in particular in the milk market, which is the result of reduced quality raw materials, high costs of dairy production. However, Ukraine has significant potential to stabilize, gradually develop and increase export flows of industrial production.

Methods. In the process of research a number of methods were used: abstract and logical - to formulate conclusions; comparative analysis - to compare indicators and identify trends in their change; tabular - for a visual representation of the results of the study; statistical - in determining the variation in the volume of milk production; calculation and design - to calculate the level of self-sufficiency in milk in the regions of Ukraine; monographic - detailing the current state and problems of the dairy industry of Ukraine.

Results. The current state and trends in the functioning of the raw material base of the dairy industry of Ukraine are studied. Retrospective tendencies of consumption of milk and dairy products are determined, the rating of regions of Ukraine on the level of self-sufficiency in milk is established. The state and structural changes in the sphere of production, export and import of dairy products are investigated.

Discussion. Further successful development of the dairy industry of Ukraine depends on the unification and consolidation of efforts of the main actors of the dairy market: milk producers, processors, suppliers of machinery and feed for the dairy industry and the state. The combination of state support measures and companies' efforts will make it possible to maintain food security of the country, to provide the population of Ukraine with high-quality dairy products, to reduce

imports, to introduce advanced resource-saving technologies. Prospects for further research are the analysis of the dynamics and trends in the development of dairy enterprises and their economic efficiency.

Keywords: dairy industry, milk and dairy production, major dairy producers, export and import of dairy products, trends and prospects for the development of the dairy industry.

References

1. Varchenko, O.M., Radko, V.I., Rudych, O.O., Svyynous, I.V., & Tkachenko, K.V. (2019). Risks of dairy farming in Ukraine and ways of their minimization and neutralization. *Agricultural Science and Practice*, 6, 1, 41-59.
2. Velychko, A.Ye., Kukharuk, R.M., Maslova, I.V., & Rukhlyakova, M.V. (2021). Stan ta perspektyvy rozvytku rynku moloka ta molochnykh produktiv Ukrainy [Status and prospects of development of the market of milk and dairy products of Ukraine]. *Ahrosvit [Agrosvit]*, 16, 62-68 [in Ukr.].
3. Ishchenko, M.O., & Honchar, D.R. (2021). Konkurentospromozhnist produktii molochnoi promyslovosti Ukrainy: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku [Competitiveness of Ukrainian dairy industry products: current state and development prospects]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krayinoznavstvo. Turyzm* [Bulletin of Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economy. Local lore. Tourism], 13, 89-98 [in Ukr.]. Retrieved from <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-09>.
4. Kozak, O.A. (2020). Otsinka roli ta znachennia molokoproduktovoho pidkompleksu dlia vyrishennia prodovolchoho zabezpechennia ta natsionalnoi ekonomiky [Assessment of the role and importance of the dairy subcomplex to address food security and the national economy]. *Ekonomika APK [Economy AIC]*, 11, 39-51 [in Ukr.].
5. Kolosha, V.P. (2019). Okremi aspekty otsinky rivnia efektyvnosti intensyfikatsii pry vyrobnytstvi moloka [Some aspects of assessing the level of efficiency of intensification in milk production]. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky [Actual Problems of Innovative Economy]*, 4, 63-69 [in Ukr.]. Retrieved from <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2019-4-11>.
6. Petrychenko, O.A. (2018). *Rozvytok molokoproduktovoho pidkompleksu v Ukraini: monohrafiia* [Development of dairy subcomplex in Ukraine: monograph]. Kyiv : NNTs «Instytut ahrarynoyi ekonomiky».
7. Popko, O.V. (2017). Analiz stanu ta perspektyv rozvytku eksportnoho potentsialu molochnoi promyslovosti Ukrainy [Analysis of the state and prospects of development of the export potential of the dairy industry of Ukraine]. *Innovatsiyna ekonomika [Innovative Economy]*, 9-10, 74-77. [in Ukr.].
8. Rossokha, V.V., & Petrychenko, O.A. (2018). Rozvytok rynku moloka ta molokoproduktsiyi v Ukraini [Development of the market of milk and dairy products in Ukraine]. *Ekonomika APK [Economy AIC]*, 8, 43-54 [in Ukr.].
9. Stepanchuk, S.O., & Yefisko, Yu.Yu. Stan ta perspektyvy rozvytku molochnoho rynku Ukrainy [Status and prospects of development of the dairy market of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava [Economy and State]*, 5, 99-102 [in Ukr.].
10. Tarasova, Yu.A., (2017). Stan ta perspektyvy rozvytku molochnoi haluzi Ukrainy [State and prospects of development of the dairy industry of Ukraine]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen [Bulletin of Socio-Economic Research]*, 1 (62), 149-155 [in Ukr.].
11. Khomenko, A.Yu. (2019). Stan molochnoho skotarstva v Ukraini [The state of dairy farming in Ukraine]. *Visnyk SNT NNI biznesu i menedzhmentu KHNTUSH [SNT Bulletin of the Institute of Business and Management of KhNTUSG.]*, 1, 80-84 [in Ukr.].
12. Ofitsiyyny sayt Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. TOP-10 ukraïnskykh vyrobnykiv molochnoi produktsii. Retrieved from <http://avm-ua.org/uk/post/top-10-ukraïnski-h-vyrobnykiv-molochnoi-produktsii?milku=1>.

Received: 09.06.2021 / Review 10.18.2021 / Accepted 12.30.2021

